

УДК 75.041.5(438)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-14>

Тетяна ЗУЗЯК,

orcid.org/0000-0002-5437-0272

*доктор педагогічних наук, кандидат мистецтвознавства,
декан факультету мистецтв і художньо-освітніх технологій, професор кафедри образотворчого,
декоративного мистецтва, технологій та безпеки життєдіяльності
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
(Вінниця, Україна) zuzyak@ukr.net*

МІЖ МОДОЮ ТА МИСТЕЦТВОМ: ЄВРОПЕЙСЬКА ПОРТРЕТНА МІНІАТЮРА XVI–XIX СТОЛІТЬ

Стаття розглядає взаємозв'язок між модою та мистецтвом через призму портретної мініатюри, яка у цей період відіграла значущу роль у культурному та соціальному житті Європи. В статті детально аналізується, як портретна мініатюра, будучи водночас мистецьким твором та символом статусу, відображала модні тенденції та естетичні переваги своєї епохи, реагуючи на ширші культурні та соціальні зміни. Стаття обґрунтовує, що XVI століття, час Ренесансу, позначилося інтенсивним розвитком портретної мініатюри, яка засвідчила новий погляд на людину та її індивідуальність. В цей період зростання інтересу до особистості спонукало художників до створення мініатюр, що передавали не лише фізичні риси, а й емоційний стан та характер моделі, що своєю чергою, сприяло поглибленню взаємодії між модою та мистецтвом, адже одяг, прикраси, та манера позування стали важливими елементами в передачі соціального статусу та ідентичності зображуваної особи. У XVII столітті, з настанням Бароко та згодом Рококо, мініатюра досягає свого апогею, ставши популярним засобом особистої та дипломатичної комунікації. Художній стиль цих епох з його пишністю та експресією знайшов відображення в портретних мініатюрах, які стали ще більш деталізованими та емоційно насиченими. XVIII століття, епоха Просвітництва, відзначено переходом від рококо до неокласицизму, що також відбилось на портретній мініатюрі. Естетика неокласицизму з її ідеалізацією античності та акцентом на моральну гідність вплинула на портретне мініатюрне мистецтво, вносячи в нього стриманість та скульптурну ясність ліній. XIX століття принесло з собою радикальні зміни через індустріалізацію та винахід фотографії. Портретна мініатюра, яка довгий час вважалася невіддільним атрибутом аристократії та вищих верств міщанства, поступово занепадає, поступаючись місцем новій технології зображення - фотографії. Таким чином, портретна мініатюра XVI–XIX століть служить важливим джерелом для дослідження взаємодії між модою та мистецтвом, відображаючи еволюцію естетичних ідей, соціальних норм та культурних вподобань європейського суспільства.

Ключові слова: *європейська портретна мініатюра, епохи мініатюри, образотворче мистецтво, сприйняття портрета, культурний діалог.*

Tetiana ZUZIAK,

orcid.org/0000-0002-5437-0272

*Doctor of Pedagogical Sciences, Candidate of Art History,
Dean of the Faculty of Arts and Artistic and Educational Technologies, Professor
at the Decorative Arts Department, Technologies and Safeness
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
(Vinnytsia, Ukraine) zuzyak@ukr.net*

BETWEEN FASHION AND ART: EUROPEAN PORTRAIT MINIATURES OF THE XVI–XIX CENTURIES

The article examines the relationship between fashion and art through the lens of the portrait miniature, which during this period played a significant role in the cultural and social life of Europe. The article analyzes in detail how the portrait miniature, being both a work of art and a status symbol, reflected the fashion trends and aesthetic preferences of its era, responding to wider cultural and social changes. The article substantiates that the 16th century, the time of the Renaissance, was marked by the intensive development of the portrait miniature, which testified to a new view of man and his individuality. During this period, the growing interest in the individual prompted artists to create miniatures that conveyed not only physical features, but also the emotional state and character of the model, which in turn contributed to deepening the interaction between fashion and art, because clothes, jewelry, and manner of posing became important elements in conveying the social status and identity of the depicted person. In the 17th century, with the advent of the Baroque and later the Rococo, the miniature reached its peak, becoming a popular means of personal and diplomatic

communication. The artistic style of these eras with its splendor and expression was reflected in portrait miniatures, which became even more detailed and emotionally saturated. The 18th century, the Age of Enlightenment, was marked by the transition from Rococo to Neoclassicism, which was also reflected in portrait miniatures. The aesthetics of neoclassicism, with its idealization of antiquity and emphasis on moral dignity, influenced portrait miniature art, bringing restraint and sculptural clarity of lines. The 19th century brought with it radical changes through industrialization and the invention of photography. The portrait miniature, which for a long time was considered an integral attribute of the aristocracy and the upper classes of the bourgeoisie, is gradually declining, giving way to a new image technology – photography. Thus, the portrait miniature of the XVI–XIX centuries serves as an important source for the study of the interaction between fashion and art, reflecting the evolution of aesthetic ideas, social norms and cultural preferences of European society.

Key words: *European portrait miniature, epochs of miniatures, fine art, portrait perception, cultural dialogue.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження визначається на перетині кількох важливих аспектів інтелектуального пошуку, культурної спадщини та соціальної історії. Портретна мініатюра як жанр займає унікальне місце в історії мистецтва, будучи одночасно об'єктом естетичного захоплення та важливим джерелом історичних даних і це дослідження відкриває можливості для глибшого розуміння соціокультурного контексту, в якому ці твори були створені, і змін, що відбувалися у суспільстві та мистецтві з XVI по XIX століття.

Портретні мініатюри відображають змінні моди, естетичні уподобання, соціальні структури та ідеали краси, що змінювалися протягом чотирьох століть, і вони є свідченням соціальних зв'язків, особистих історій та культурних обмінів між різними європейськими регіонами та за їх межами. Дослідження підкреслює взаємозв'язок між модою та мистецтвом через призму портретної мініатюри, демонструючи, як зміни в одязі та аксесуарах відображались у мистецьких творах, стаючи важливим елементом культурного діалогу. Таким чином, актуальність даного дослідження полягає у його здатності висвітлити комплексні зв'язки між модою, мистецтвом і суспільством через портретні мініатюри, збагачуючи наше розуміння культурної історії Європи.

Аналіз досліджень. В роботі Мердок Дж., Маррелл Дж., Нун П. Дж., Стронг Р. (Murdoch, Murrell, Noon, Strong, 1981) розглядаються технічні аспекти створення портретних мініатюр та детально розглядає, як зміни в моді вплинули на вибір тем, стилів і технік художників протягом XVI по XIX століття. Наукова робота К. Шафферс-Боденхаузен (Schaffers-Bodenhausen, 2018) пропонує глибокий аналіз взаємодії між модними тенденціями та портретною мініатюрою, демонструючи, як одяг, прикраси та аксесуари зображених осіб слугували не лише елементами декору, але й важливими маркерами соціального статусу та особистої ідентичності. С. Вест (West, 2004) пропонує хронологічний огляд розвитку портретної мініатюри, з акцентом на вплив культурних та

соціальних перетворень кожної епохи на мистецтво мініатюри. Автор зокрема зосереджується на змінах у моді як відображенні загальних тенденцій у мистецтві та суспільстві.

Дослідник М. Ейнсворт (Ainsworth, 2005: 4–10) досліджує вплив модернізації та індустріалізації на портретну мініатюру XIX століття, зокрема розглядаючи перехід від мініатюрного мистецтва до фотографії. Він аналізує, як нові технології та зміни в суспільних настроях вплинули на сприйняття портрета. У своїй роботі Є. Герменс (Herrens, 2012: 151–165) зосереджується на аналізі портретних мініатюр як складової частини культурної ідентичності, вивчаючи, як вони відображали та формували модні тенденції, і як зміни в моді впливали на мистецтво портрета. Цей огляд літератури демонструє, що портретна мініатюра була не просто мистецьким жанром, але й важливим елементом культурної динаміки та соціальних змін в Європі з XVI по XIX століття. Вивчення взаємодії між модою та портретною мініатюрою відкриває нові горизонти для розуміння історичних контекстів та культурних трансформацій.

Мета статті – дослідження взаємодії та взаємовпливу між модними тенденціями та розвитком портретної мініатюри в період XVI–XIX століть. Дослідження виявляє, як зміни у моді відображались у художніх методах, стилях та тематиці мініатюр, а також як це мистецтво впливало на візуальне сприйняття моди та ідентичності в європейському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. XVI ст., епоха Ренесансу, стало визначним періодом для Європи, що ознаменувало собою час змін і нових відкриттів у багатьох сферах людського життя, включаючи мистецтво. Портретна мініатюра, яка здобула значний розвиток саме в цю епоху, стала не просто формою мистецтва, а унікальним засобом комунікації, символом статусу та виразом індивідуальності. Портретна мініатюра у Європі XVI ст. виникла на тлі бажання зафіксувати образ людини, її внутрішній світ та соціальний статус, ця потреба була викликана змінами у суспільстві, де індивідуальність почала набувати особливого

значення. Мініатюра дозволяла створити інтимний, детальний портрет, який можна було зберігати як особисту реліквію або дарувати як знак особливої уваги та поваги й мистецтво Ренесансу з його увагою до людської індивідуальності, прагненням до реалістичного зображення та інтересом до античної культури надало потужного імпульсу для розвитку портретної мініатюри. Великі майстри епохи, такі як Леонардо да Вінчі, Рафаель та Альбрехт Дюрер, експериментували з мініатюрними форматами, розширюючи межі цього жанру.

Художники почали звертати більшу увагу на деталі, намагаючись передати не тільки зовнішність, але й емоційний стан зображуваної особи. Техніки, використані в мініатюрі, ставали все більш вдосконаленими, включаючи детальну роботу з кольором та світлотінню.

Розвиток технологій того часу, зокрема виробництво високоякісного пергаменту та паперу, а також поява нових пігментів і методів обробки слонової кістки, забезпечив художникам матеріали, необхідні для створення мініатюр. Ці матеріали дозволяли досягти неймовірної деталізації та реалістичності зображення, які стали візитною карткою портретної мініатюри. Портретні мініатюри швидко стали популярними серед аристократії та заможних міщан, ставши не лише мистецькими творами, але й важливими символами соціального статусу, вони використовувалися як дипломатичні подарунки, символи любові або дружби, а також як засоби для зберігання пам'яті про померлих (Шип, 2023).

Таким чином, XVI століття стало ключовим періодом для формування та розвитку портретної мініатюри в Європі та вплив ренесансного мистецтва на цей жанр виявився не тільки у прагненні до реалізму та індивідуалізації зображень, але й у використанні нових технік та матеріалів. Портретна мініатюра стала важливою частиною культурного та соціального контексту епохи, зберігаючи особисті та історичні наративи для майбутніх поколінь.

XVII століття, з його турбулентними політичними змінами, культурними перетвореннями та науковими відкриттями, стало часом, коли портретна мініатюра досягла свого апогею в Європі, зокрема в Англії та Франції. Цей період, часто називають «золотим віком» портретної мініатюри, вирізняється екстраординарним розмаїттям та вишуканістю виконання, демонструючи як майстерність художників, так і складність соціальних замовлень.

У Англії XVII століття мініатюра стала важливим елементом королівської та аристократич-

ної культури. Ніколас Хілліард та Ізаак Олівер, художники епохи Елізабет I, заклали основи для цього мистецтва, але їхні наступники – Семюел Купер та Пітер Олівер – вивели портретну мініатюру на новий рівень майстерності та виразності. Семюел Купер, зокрема, вважається одним з найвидатніших мініатюристів всіх часів, чий портрети королівської сім'ї та аристократії захоплюють реалістичністю виразу та глибиною психологізму (Foskett, 1979).

У Франції портретна мініатюра XVII століття набуває особливого значення в контексті королівського двору та дипломатії. Жан Петі, Нікола Міньяр та Жан Дюсар – серед тих, хто прославив французьке мініатюрне портретне мистецтво, створюючи твори, що вирізнялися витонченою елегантністю та деталізацією. Їхні роботи не тільки слугували виразом мистецького смаку, але й були важливим засобом політичної та соціальної комунікації, нерідко використовувалися як дипломатичні подарунки.

Золотий вік мініатюри характеризується не тільки високим рівнем майстерності художників, але й інноваціями у техніках та матеріалах, розвиток технік гравіювання на слонової кістці та вдосконалення методів нанесення фарб сприяли створенню дедалі більш витончених та деталізованих зображень. Цей період також позначений експериментами з композицією та колоритом, що дозволило мініатюристам досягати неймовірної виразності на обмеженому просторі (Варчук, 2022: 21–28).

Портретні мініатюри XVII століття відіграли важливу роль у соціальному житті, служачи засобом збереження образів близьких людей, пам'яті про визначних історичних осіб та символами любові чи дружби. Вони були не лише мистецькими об'єктами, але й носіями глибокого особистого та соціального змісту. Золотий вік портретної мініатюри у XVII ст. – це не просто період розквіту певної форми мистецтва, це час, коли мініатюра стала мостиною між індивідуальним і колективним, приватним і публічним, мистецтвом і модою. Майстерність англійських та французьких мініатюристів, їх здатність зафіксувати сутність епохи, робить портретні мініатюри XVI століття безцінними для розуміння культурної динаміки та мистецьких тенденцій того часу. XVIII століття в історії Європи відзначено розквітом культурного та мистецького життя, яке значною мірою було зумовлено переходом від бароко до рококо, а згодом і до неокласицизму і ці стильові зміни суттєво вплинули на розвиток портретної мініатюри, вносячи нові естетичні та технічні аспекти у цей уні-

кальний жанр мистецтва (Murdoch, Murrell, Noon, Strong, 1981).

Рококо, яке виникло на початку XVIII століття, відзначалось прагненням до легкості, граційності та декоративності, цей стиль відходить від монументальності бароко та його драматичних контрастів, вибираючи замість цього витонченість ліній, м'якість кольорових переходів і пастельну гаму. Вплив рококо на портретну мініатюру був відчутний у зображенні дрібних, але вишуканих деталей одягу та прикрас, витонченої манери викладу й певної ігрової невимушеності образів. Мініатюристи цього періоду, такі як Жан-Марк Наттє та Розалба Карр'єра, майстерно передавали риси моди та культури рококо, використовуючи більш м'які, розмиті контури та світлі, прозорі кольори. Їхні роботи випромінюють атмосферу інтимності та особистої привабливості, властивих цій епосі (Department, 2022).

З другої половини XVIII століття неокласицизм починає займати домінуюче становище у європейському мистецтві, пропонуючи повернення до строгості форм, гармонії та ідеалів античності. В портретній мініатюрі це виявилось в більшій чіткості ліній, зосередженості на анатомічній точності образів та використанні сатурнових, приглушених кольорів і саме неокласицизм привернув увагу до внутрішньої гідності та морального образу персонажів, як це видно в роботах Джейн-Єлизавети Геральд та Жан-Батиста Ізабея. Портретні мініатюри цього періоду відрізнялися змістовною глибиною, елегантністю та підкресленням високого соціального статусу зображених осіб (Foskett, 1979).

XVIII століття також принесло інновації у техніках створення мініатюр. Зокрема, вдосконалюється техніка мініатюри на слоновій кістці, яка дозволяла досягати особливої виразності та глибини зображення, також з'являються нові пігменти та лаки, що розширюють можливості художників у виборі кольорової гами. XVIII ст. стало періодом значних змін у портретній мініатюрі, обумовлених переходом від рококо до неокласицизму. Ці зміни не тільки відобразили розвиток суспільних ідей та естетичних ідеалів епохи, але й сприяли вдосконаленню мистецької техніки. Портретна мініатюра XVIII століття є свідченням того, як мистецтво може одночасно зберігати культурну пам'ять та відображати зміни, що відбуваються у свідомості суспільства.

XVIII ст. є унікальним періодом в історії європейського мистецтва, коли портретна мініатюра як форма образотворчого мистецтва не просто розвивалася, але й переживала справжній розквіт,

відображаючи зміни в стилях і техніках, пов'язані з двома домінуючими напрямками епохи – рококо та неокласицизмом.

На початку століття рококо стало відомим своєю легкістю, елегантністю та підкресленою декоративністю. В портретних мініатюрах цього періоду ці особливості виявлялися в тонких, граційних лініях, м'якому використанні кольору та світла, що створювало ілюзію невагомості і певної атмосферності. Роботи майстрів рококо, таких як Франсуа Буше або Жан-Етьєн Лютар, відзначаються деталізацією прикрас, дрібними мазками та пастельною палітрою, які ідеально передавали дух епохи, з її уподобанням до інтимності, особистого простору та тонкої естетики (Consultation...).

В другій половині XVIII століття, на зміну рококо приходить неокласицизм – напрям, який був спонукальним чинником до повернення ідеалів і форм античного мистецтва. В портретних мініатюрах неокласицизму відчувається прагнення до чіткості лінії, пропорційності та гармонії, що втілювали античні ідеали краси. Художники, такі як Жан-Батист Ізабеї, зверталися до тем античності, міфології та історії, прагнучи втілити у своїх мініатюрах високі моральні й естетичні ідеали. Портрети періоду неокласицизму характеризуються стриманістю палітри, виразною лінійністю та певною скульптурністю образів.

XVIII століття також принесло істотні нововведення в техніках створення портретних мініатюр. Розвиток техніки мініатюри на слоновій кістці забезпечив художникам ідеальний матеріал для реалізації їхніх творчих задумів. Слонова кістка з її гладкою, але водночас пористою структурою, дозволяла досягти неперевершеної виразності та деталізації, також експерименти з пігментами, лаками та золоченням відкрили нові можливості для декору та фінішної обробки мініатюр (Ainsworth., 2005: 4–10).

Мініатюра XVIII століття відображає не лише зміни в мистецтві, але й суспільні зміни того часу, вона стала свідченням зростаючого інтересу до особистості, інтимності та індивідуальності. Портретна мініатюра була не просто твором мистецтва, але й засобом соціальної комунікації, символом статусу та елементом особистих та дипломатичних відносин (Portrait ..., 2018).

Зміни в стилях та техніках портретної мініатюри XVIII століття під впливом рококо та неокласицизму відкривають нам важливі аспекти розвитку європейського мистецтва. Цей період демонструє, як мистецтво відображає загальнокультурні зміни, а також як технічні нововведення

та зміни в суспільстві впливають на форми та зміст художнього вираження. Портретна мініатюра XVIII століття стала унікальним вікном у світ історії, культури та мистецтва, що продовжує зачаровувати своєю красою та глибиною.

XIX століття принесло з собою вітри змін, що охопили всі аспекти життя європейських суспільств, індустріалізація, зростаюча урбанізація та технологічний прогрес радикально трансформували культурний ландшафт, не оминувши й такої витонченої сфери, як портретна мініатюра. Цей період ознаменувався не лише занепадом мініатюри як домінуючої форми портретного мистецтва, але й переходом до нової ери візуалізації людського обличчя – ери фотографії (West, 2004).

Індустріалізація внесла суттєві корективи у соціальні та економічні структури, що вплинуло і на сферу мистецтва. Портретна мініатюра, яка свого часу була привілеєм аристократії та вищих верств міщанства, поступово втратила свою виключність. Розширення соціальної бази потенційних клієнтів і прагнення до більш доступних та практичних форм портретного зображення стали однією з причин зменшення попиту на традиційні мініатюри.

Величезний вплив на занепад мініатюрного портретного мистецтва мало винахід фотографії. Фотографія пропонувала вищий ступінь реалізму, значно менші витрати часу та грошей на створення портрета, а також можливість його відтворення. Відкриття Луї Дагера та Вільяма Генрі Фокса Талбота радикально змінило сприйняття портрета, роблячи його доступним для ширших верств населення (Schaffers-Bodenhausen, 2018).

Поява фотографії не означала миттєвої смерті портретної мініатюри. Навпаки, спостерігалася певна взаємодія між цими двома формами зображення. Багато мініатюристи почали використовувати фотографії як основу для своїх творів, а деякі техніки фотографії відображали вплив мініатюрного мистецтва, проте, з часом, фотографія все ж таки зайняла домінуюче місце. Занепад портретної мініатюри як активно практикованого мистецтва не позбавив її значення в культурній спадщині. Мініатюри XIX століття зберігаються в музеях та приватних колекціях як цінні свідчення епохи, в якій індивідуальність і особисте вираження почали зазнавати впливу технологічного прогресу (Royal ...).

XIX століття стало свідком фундаментальних змін у портретному мистецтві, коли традиційна портретна мініатюра поступилася місцем новій технології – фотографії. Цей перехід символізував більш широкі зміни в суспільстві, втілені в індустріалізації та технологічному прогресі, втім,

портретна мініатюра залишається важливою частиною культурної історії, нагадуванням про вишуканість і глибину індивідуального вираження, яке властиве лише людській душі.

Мода і мистецтво завжди існували в тісному взаємозв'язку, впливаючи одне на одного і відображаючи зміни, що відбувалися в суспільстві. Портретна мініатюра, яка процвітала в Європі від XVI до XIX століття, є унікальним свідченням цієї взаємодії. Вплив модних тенденцій на портретну мініатюру не тільки змінював зовнішній вигляд та стиль зображень, але й відіграв роль у розвитку технік і підходів до портретування, відображаючи соціальні, культурні та естетичні зміни в суспільстві.

В XVI столітті, на зорі Ренесансу, портретна мініатюра відіграла важливу роль у зображенні вищих верств суспільства. Модні тенденції цього періоду, такі як розкішні тканини, складні зачіски та багато прикрас, вимагали від художників-мініатюристи високої майстерності та уваги до деталей. Мініатюри ставали не тільки портретами, але й демонстрували статус, смак та модні уподобання зображених осіб. У XVII столітті, епохи Бароко, портретна мініатюра відображала зростаючу драматичність та експресію як у моді, так і в мистецтві. Модні тенденції цього періоду, з їх любов'ю до контрастів, пишності та деталей, знайшли відображення в більш емоційних і динамічних портретах. Мініатюристи використовували світло та тінь, щоб додати глибину й об'єм як одягу, так і особам, що ще більше підкреслювало модні тенденції та індивідуальність зображених (Consultation ..., 2021).

XVIII століття принесло з собою зміну модних епох – від рококо до неокласицизму. Це був час, коли мода ставала все більш витонченою та делікатною, що відображалось і в портретних мініатюрах. Роботи цього періоду характеризуються легкістю, граціозністю та часто – пастельною палітрою, і згодом, під впливом неокласицизму, портрети стали більш стриманими та скульптурними, з акцентом на античну ідеалізацію та симетрію, що відповідало модним тенденціям в одязі та аксесуарах (Шип, 2023). З настанням індустріалізації та виникненням фотографії в XIX столітті мода та портретна мініатюра зазнали радикальних змін і фотографія дозволила зафіксувати модні образи з небаченою досі точністю та швидкістю, що призвело до занепаду традиційної мініатюри, проте, мініатюристи цього періоду часто адаптувались, використовуючи фотографічні знімки як основу для своїх робіт, намагаючись вловити не лише зовнішність, але й характер, емоції та стиль.

Висновки. Дослідження підтверджує, що стилістична еволюція портретної мініатюри тісно пов'язана з модними тенденціями кожної епохи, починаючи з ренесансних ідеалів гармонії та пропорційності, через барокову драматичність і пишність, легкість та витонченість, до неокласичної стриманості та ідеалізації. Впровадження технічних інновацій, таких як удосконалення технік гравіювання на слонової кістці та використання нових пігментів, відбувалося паралельно з модними змінами, дозволяючи мініатюристикам досягати більшої виразності та деталізації в портретах. Визначено, що портретні мініатюри відігравали значну соціальну роль, служачи не лише як засіб фіксації індивідуального образу, але і як важливий елемент соціальної ідентифікації та комунікації. Мода

виступала як індикатор соціального статусу, що також відображалось у мініатюрному портретному мистецтві. Дослідження підкреслює культурне значення портретної мініатюри як засобу збереження історичної пам'яті та соціальних уподобань, так мініатюри служать важливим джерелом інформації про естетичні ідеали, модні тенденції та культурні зміни в європейському суспільстві з XVI до XIX століття.

Вплив модних тенденцій на портретну мініатюру від XVI до XIX століть відображає не тільки зміни у вишуканості та стилі одягу, але й еволюцію суспільних уподобань та культурних цінностей і хоча мініатюра з часом поступилася місцем новим технологіям, вона залишається безцінним вікном у минуле, що дозволяє нам краще зрозуміти історію моди, мистецтва та культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варчук М. Мініатюрний портрет: еволюція розвитку. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2022. № 6. С. 21–28. <https://doi.org/10.32782/uad.2022.6.3>.
2. Шип С. Теорія художніх стилів: монографія. Суми : ФОР Цьома С.П., 2023. 138 с.
3. Ainsworth M. From Connoisseurship to Technical Art History: The Evolution of the Interdisciplinary Study of Art. *Conservation, The GCI Newsletter Getty Newsletter*. 2005. Vol. 20. № 1. P. 4–10.
4. Consultation about 110 PK. Letter on 10.09.2021 and 17.09. 2021. Question about portrait miniature of Poniatowski in the Khanenko Museum. Dorota Juszcak, curator of Paintings, Muzeum Łazienki Królewskie in Warsaw (Warszawa), Poland; Lucyna Lencznarowicz, kustosz Muzeum Narodowe w Krakowie
5. Department, A. Text and Image: Essential Problems in Art History, 2022. TXIM 2(14). 262 p.
6. Foskett D. Collecting miniatures. Woodbridge : Antique Collectors' Club, 1979. 498 p.
7. Hermens E. Technical Art History: The Synergy of Art, Conservation and Science. *Art History and Visual Studies in Europe. Transnational discourses and national frameworks* / [ed. M. Rampley]. Leiden: Brill, 2012. P. 151–165.
8. Murdoch J., Murrell J., Noon P. J., Strong R. The English Miniature. New Haven, CT: Yale University Press, 1981. 224 p.
9. Portrait miniatures: artists, functions and collections / [ed. B. Pappé, J. Schmieglitz-Otten]. The Tansey Miniatures Foundation. Petersberg : Michael Imhof Verlag GmbH & Co. KG, 2018. 256 p.
10. Royal Society of Miniature Painters, Sculptures & Gravers, Portrait Miniature Society. URL: <https://www.royal-miniature-society.org.uk/about-us.html>
11. Schaffers-Bodenhausen K. Portrait Miniatures in the Frits Lugt Collection. Ad Ilissvm, 2018. 420 p.
12. West S. Portraiture. Oxford history of art. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2004. 256 p.

REFERENCES

1. Varchuk, M. (2022). Miniatiurnyi portret: evoliutsiia rozvytku [Portrait miniature: evolution of the art form]. *Ukrainskyi mystetstvoznavchyi dyskurs*. № 6. Pp. 21–28. <https://doi.org/10.32782/uad.2022.6.3> [in Ukrainian].
2. Ship, S. (2023). *Teoriya khudozhnikh styliv* [Theory of artistic styles]: Monohrafiya. Sumi: FOP Tsyoma S.P. 138 s. [in Ukrainian].
3. Ainsworth, M. (2005). From Connoisseurship to Technical Art History: The Evolution of the Interdisciplinary Study of Art. *Conservation, The GCI Newsletter Getty Newsletter*. Vol. 20. № 1. Pp. 4–10.
4. Consultation about 110 PK (2021). Private letter. Question about portrait miniature of Poniatowski in the Khanenko Museum. Dorota Juszcak, curator of Paintings, Muzeum Łazienki Królewskie in Warsaw (Warszawa), Poland; Lucyna Lencznarowicz, kustosz Muzeum Narodowe w Krakowie.
5. Department, A. (2022). TXIM 2(14). Text and Image: Essential Problems in Art History. TXIM 2(14). 262 p.
6. Foskett, D. (1979). Collecting miniatures. Woodbridge: Antique Collectors' Club. 498 p.
7. Hermens, E. (2012). Technical Art History: The Synergy of Art, Conservation and Science. *Art History and Visual Studies in Europe. Transnational discourses and national frameworks* / [ed. M. Rampley]. Leiden: Brill. Pp. 151–165.
8. Murdoch, J. & Murrell, J. (1981). The English Miniature. New Haven, CT: Yale University Press. 224 p.
9. Portrait miniatures: artists, functions and collections (2018) / [ed. B. Pappé, J. Schmieglitz-Otten]. The Tansey Miniatures Foundation. Petersberg : Michael Imhof Verlag GmbH & Co. KG. 256 p.
10. Site of the Royal Society of Miniature Painters, Sculptures & Gravers, Portrait Miniature Society. URL: <https://www.royal-miniature-society.org.uk/about-us.html>
11. Schaffers-Bodenhausen, K. (2018). Portrait Miniatures in the Frits Lugt Collection. Ad Ilissvm. 420 p.
12. West, S. (2004). Portraiture. Oxford history of art. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2004. 256 p.